

wano struktury kośc. w Afryce Pd., tworząc 4 metropolie, którym podporządkowano 15 diecezji, 3 prefektury apost. i opactwo *nullius*; 1952 powstała Southern African Catholic Bishops' Conference; 1965 abp Kapsztadu O. McCann został kardynałem; maronici (od 1880 w Transwalu, nast. Durbanie i Kapsztadzie), mający od 1905 ośrodek duszpast. w Johannesburgu, prowadzony przez zak. libański maronicki, zostali podporządkowani rzym.kat. abpowi Johannesburga (obecnie 2 kościoły i 20 000 wiernych).

W 2. poł. XX w. nastąpił wzrost liczby katolików; dzięki przyjęciu 1977 przez lokalny Kościół programu afrykanizacji liturgii i intensyfikacji akcji powołaniowej wzrosła liczba rodzimych duchownych (Afrykanie stanowią ok. 80% katolików; na pocz. XXI w. – 2,7 mln, gł. Zulusi, Khosa i Sotho-Tswana, ok. 300 000 białych, gł. pochodzenia irl. i portug.); duszpasterstwo jest wspomagane przez kolejne przybywające do RPA zakony, które podejmują działalność oświatową i charytatywną, m.in. franciszkanki misjonarki Maryi (1977), oraz mis., w tym pol. paulini, od 1991 mający klasztor w stacji mis. Centocof (zał. 1888 jako Częstochowa); 16-18 IX 1995 RPA odwiedził pap. Jan Paweł II; 2006 na misjach w RPA pracowało 57 Polaków, w tym 22 zakonników i 20 sióstr; obecnie Kościół w RPA liczy 5 metropolii, 20 diecezji, 1 wikariat apost., 952 parafie, 527 księży diec. i 684 zak., 1121 zakonników, 2178 sióstr i 3,7 mln wiernych na 50,6 mln mieszk.; w Johannesburgu działa St. Augustine College of South Africa (zał. 1998 przez abpa B.J. Tlhgate; studia filoz.-teol., human. i ekon.) i Lumko Missiological Institute (zał. 1962 w Queenstown; studia pastoraalne i mis.).

Die Mariannahiller Mission 1882-1922, Wü 1923¹⁻²; G. Rommerskirchen, *ECat XII 836-838*; W.E. Brown, *The Catholic Church in South Africa. From Its Origins to the Present Day*, Lo 1960; J.E. Brady, *NCE XIII (1967) 477-478*; B. Doyle, *The Irish Contribution to the Catholic Church in South Africa (1820-1900)*, Pretoria 1967; M. Gouws, *All for God's People. 100 Years Dominican Sisters King William's Town*, Queenstown 1977; Cz. Białek, *Jezuici polscy w Misji Zambeskiej*, Wwa 1980; J.B. Brain, *Catholics in Natal 1886-1925 I-II*, Durban 1982; A. Prior, *Catholic in Apartheid Society*, Cape Town 1982; J.B. Brain, *The Catholic Church in the Transvaal*, Johannesburg 1991; Z. Zukowski, *Polacy w Misji Mariannahillskiej w Natalu, w Afryce Południowej*, w: *Duchowieństwo polskie w świecie. Materiały VII Międzynarodowego Sympozjum Biografistyki Polonijnej*, To 2002, 408-413; H. Hoeben, *LThK IX (2006) 1088-1091*; *AnPont 2011*.

Bożena Modzelewska

B. DUSZPASTERSTWO POLONIJNE – Początek duszpasterstwa polonijnego związany jest z powołaniem 1897 pol. misji w Johannesburgu (*Polish and Native Mission*), w której pracę duszpast. podjęli trapiści z Mariannahill (H. Salomon i B. Pawlica); 1903 T. Nandzik OMI w Pretorii zapoczątkował działalność wśród Polaków pracujących w kopalniach k. Pretorii i Johannesburgu, a 1904 opiekę nad pol. górnikami w Kapsztadzie sprawował L. Wojtys; 1941 m.in. do Livingstone przybyło z Bałkanów przez Cypr ok. 500 Polaków, którymi zaopiekował się F. Kubieński; 1943 przygotowali oni ośrodek w Oudtshoorn dla 500 pol. dzieci ewakuowanych z Iranu; od 1944 nosił on nazwę Dom Pol. Dzieci „Krzyż Południa” (istniał do 1947); duchowni z tego ośrodka koordynowali opiekę duchową nad Polakami na terenie Afryki Pd. podczas II wojny świat.; 1949 T. Walczak SJ powołał w Kapsztadzie wśród pol. emigrantów Sodalację Mariańską, stworzono także Pol. Zrzeszenie Kat., które miało na celu doskonalenie życia rel. członków, wspomaganie w pracy pol. duszpasterzy oraz rozwój pol. prasy kat.; ważną rolę w życiu powojennej emigracji pełnił klasztor Służebniczek Starowiejskich w Lyndhurst (obecnie Johannesburg), gdzie odbywały się spotkania Polonii; 1950 zainicjowała swą działalność Pol. Misja Kat. w Johannesburgu obejmująca całą Afrykę Pd., w której ramach 1956 F. Bajcer erygował kaplicę pod wezwaniem św. Józefa Oblubieńca w Norwood; Pol. Misja Kat. była traktowana przez władze Zjednoczenia Osadników Pol. w Afryce Pd. jako jedna z sekcji tej organizacji i kierownictwo nad nią sprawowała osoba świecka; dzięki jej staraniom została utworzona na cmentarzu West Park Cemetery w Johannesburgu pol. kwatery; 2. ośrodkiem polonijnym

był Kapsztad, gdzie nabożeństwa w języku pol. odbywały się pierwotnie w kaplicy St. Joseph's College Marist.

W 1980-82 do RPA wyemigrowało ok. 4000 Polaków, nad którymi opiekę duszpast. sprawowali chrystusowcy, m.in. J. Kołodziej i J. Westfal, a od poł. 80. lat XX w. także sercanie (A.L. Musiałek, M. Szalwa); obecnie funkcjonują 2 polonijne ośrodki duszpast. prowadzone przez chrystusowców – w Johannesburgu przy kościele pod wezwaniem św. Józefa Robotnika i w Pretorii przy kościele pod wezw. Niepokalanego Poczęcia NMP.

J. Krzyszkowski, H. Hankiewicz, *Polska Misja w Afryce. Prefektura Apostolska Brokenhill*, Kr 1927; F.A. Cegiela, *Life on Rocks. Among the Natives of the Union of South Africa*, NY 1957; J. Jaworski, *Polska Misja Katolicka w Południowej Afryce*, Johannesburg 1967; S. Gołabek, *Związki Polscy i Polaków w Afrykę do 1945 roku*, Wwa 1978; DMZZP; H.S. Zins, *Polacy w Zambezji*, Lb 1988; A. Zukowski, *W kraju złota i diamentów. Polacy w Afryce Południowej w XVI-XIX w.*, Wwa 1994; tenże, *Diaspora polska w R.P.A. w warunkach współczesnej unifikacji i dywersyfikacji świata*, O 2008 (bibliogr.).

Paweł Sieradzki

III. KOŚCIOŁY PRZEDCHALCEDOŃSKIE I PRAWOSŁAWNE – Od poł. XIX w. osiedlali się tu Grecy (początkowo w Yeoville, Berei, Hillbrow, w 20. i 30. latach XX w. ok. 60 000 Greków) i Koptowie, których liczba znacząco wzrosła w 20. latach XX w.; w 2. poł. XX w. pojawili się Rumuni i Serbowie, a w latach 90. emigranci z Kerali (Indie); większość z ok. 30 000 wsch. chrześcijan zamieszkuje okolice Johannesburga i Pretorii; obecnie w RPA funkcjonuje diecezja kopt. dla Afryki Pd., obejmująca także Ghanę, Namibię, Afrykę Zach. i Zimbabwe, utworzona 1922 na bazie misji kopt., z nową katedrą St. Mark (1994-99), klasztorem Saint Shenuda, szkołą teol., 12 kościołami, 11 księżmi i ok. 15 000 wiernych, oraz malankarska diec. z Malankara Orthodox Syrian Church, mająca 31 parafii i katedrę Marthoma w Pretorii, która 2006 zastąpiła misję istniejącą od 1998, zarejestrowaną 2000 jako St. Thomas Orthodox Congregation of South Africa; melchicko-prawosł. archidiecezja Johannesburga-Pretorii obejmuje wsch. część RPA (utworzona 1927 jako archidiec. Akry), natomiast jurysdykcji archidiec. Kapsztad podlega Lesotho, Namibia oraz pn. i zach. prowincje RPA; powstała ona 1968 na bazie ośrodka duszpast. obsługiwanego od 1901 przez zakonników z Grecji; w RPA funkcjonują także personalne par.: rum., serb. i ros. (2003 zbudowano cerkiew pod wezwaniem św. Sergiusza z Radoneża; w Johannesburgu zachowały się ros. groby, najstarszy z 1908).

Bożena Modzelewska

IV. INNE KOŚCIOŁY I WSPÓLNOTY CHRZEŚCIJAŃSKIE – W 1652 w Afryce Pd. osiedlili się członkowie Hol. Kościoła Reform. (obecnie Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid Africa); po zdobyciu kolonii na Przylądku Dobrej Nadziei przez Brytyjczyków (w okresie wojen napoleońskich, 1797-1805) przybyli tu anglikanie, prezbiterianie oraz metodyści bryt. i szkoc., którzy rozpoczęli działalność mis. wśród rodzimej ludności; pod koniec XX w. w RPA działały m.in. niezależne Kościoły afryk. (33,5%, ok. 4000 różnych wspólnot kośc., największa – Zion Christian Church), Dutch Reformed Church (Nederduitse Gereformeerde Kerk; 14,6%), Methodist Church of Southern Africa (8,8%), Anglican Church (5,7%), Apostolic Faith Mission (4,8%), wspólnoty pentekostalne i charyzmatyczne (3,9%), Evangelical Lutheran Church in Southern Africa (3,8%), Presbyterian Church of Southern Africa (2,2%), United Congregational Church of Southern Africa (1,9%), Dutch Reformed Church (Nederduitsch Hervormde Kerk; 1,3%), baptyści (1,2%), Reformed Church (Gereformeerde Kerk; 0,8%), inne (6,9%); statystyki ostatnich lat wykazują szybki przyrost wyznawców tzw. niezależnych Kościołów afryk., zwł. o charakterze pentekostalnym, ewangelikalnym i charyzmatycznym.

W 1936 powstał South African Council of Churches (9 oddziałów regionalnych), skupiający 26 wspólnot chrześc., w tym: Presbyterian Church of Africa (3,4 mln, 184 duchownych),

REPUBLIKA POŁUDNIOWEJ AFRYKI

Council of African Instituted Churches (3 mln), Church of the Province of South Africa (2,3 mln wiernych, 30 biskupów, 24 diecezje, 938 parafii, 705 duchownych), Methodist Church of Southern Africa (1,7 mln, 750 pastorów), Evangelical Lutheran Church in Southern Africa (0,6 mln wiernych, 7 diecezji, 460 duchownych), United Congregational Church of Southern Africa (0,5 mln, 300 ministrów), Uniting Presbyterian Church in Southern Africa (0,5 mln, 437 duchownych), Uniting Reformed Church in Southern Africa (0,5 mln, 536 duchownych), Moravian Church in South Africa (80 000, 59 pastorów) i Evangelical Presbyterian Church in South Africa (48 000 wiernych, 7 prezbiterów, 46 pastorów).

WChE (1982) 622-627; C. Villa-Vicencio, *Trapped in Apartheid. A Socio-Theological History of the English-Speaking Churches*, Cape Town 1988; *Christianity in South Africa*, Southern 1990; *A History of Christianity in South Africa*, Pretoria 1994; W. Kistner, H.J. Becken, EKLn IV 540-547; D.J. Smit, TRE XXXII 322-332 (bibliogr.); J.W. Hofmeyr, RGG VII (2004⁴) 1831-1834; H. Hoeben, LThK IX (2006) 1088-1091; H. van Beek, *A Handbook of Churches and Councils. Profiles of Ecumenical Relationships*, G 2006, 191-201; W. Kistner, H.J. Becken, J.W. Hofmeyr, ECh V 130-134.

Stanisław Józef Koza

REPUBLIKA SUDANU POŁUDNIOWEGO, Republic of South Sudan, państwo we wsch. Afryce graniczące z Sudanem, Etiopią, Kenią, Ugandą, Demokr. Republiką Konga i Republiką Środk.afryk.; zajmuje 619 745 km² i liczy ponad 8,3 mln mieszkańców, w tym 15% stanowią Dinkowie i 10% Nuer; 76,8% mieszkańców to chrześcijanie, w tym 38% (3 mln) katolicy, 21% animiści i 2% muzułmanie.

Historia R.S.P. była związana ściśle z historią → Sudanu; od XVI w. pd. Sudan stanowił rezerwuuar niewolników dla muzułm. sułtanatów Fund i Darfur; po 1821 w wyniku podboju prowadzonego przez Sudan utworzono tu prowincje: Faszoda (1863), Ekwatoria (1871) i Bahr el-Ghazal (1873); 1962 powstał emigracyjny nar. związek sudańsko-afrykański, a 1963 partyzancka armia Anya Nya zapoczątkowała wojnę z Sudanem pn., zakończoną przyznaniem 1972 autonomii; utworzona 1983 przez J. Garangę de Mabiiora organizacja Lud. Ruch i Armia Wyzwolenia Sudanu rozpoczęła kolejną wojnę domową, która pochłonęła 2 mln ofiar, a 4 mln zmusiła do emigracji; podpisane 2005 w Nairobi porozumienie nadawało Sudanowi Pd. autonomię, której pierwszym prezydentem został Garang de Mabiior; w zapowiedzianym wówczas referendum, zorganizowanym dopiero 2011, aż 98,83% głosujących opowiedziało się za niepodległością Sudanu Pd.; 9 VII 2011 w Dżubie (stolica kraju) została proklamowana niepodległość.

Znaczną część kraju, leżącą w kotlinie Nilu Górskiego i Białego, zamieszkuje ok. 60 większych ludów, dzielonych na podstawie różnic językowych na grupy Nilotów Sudańskich (Dinkowie, Murle, Nuer, Szylukowie), Nilo-Chamitów (Bari, Didinga, Kakwa, Kuku, Mundari, Toposa) i sudańskie ludy pd.-zach. (Azandowie, Baka, Banda, Madi); ludy te cechowały segmentarny typ organizacji społ. (plemiona dzieliły się na mniejsze segmenty terytorialne aż po wspólnoty wioski i grupy domowe), tylko Szylukowie i Azandowie wytworzyły własne tradycje państw.; rdzenne religie ludów R.S.P. cechuje wiara w jedność wszechświata, korporacyjność, istnienie transcendentnego i zarazem immanentnego Boga oraz wielości istot niewidzialnych (bóstwa, duchy, zmarli przodkowie).

Pierwszy kościół kat. i szkoła zostały zał. 1842 w Chartumie przez L. Montuoriego CM; 1846 powstał tam apost. wikariat Afryki Środk., a 1847 pol. jezuita podjął misje pod kierunkiem M. → Ryły; 1850 następcą Ryły – I. Knobler, założył stację w Gondokoro na terytorium plemienia Bari; w 50. latach XIX w. przybyli tu członkowie Instytutu Misji Afryki z Weronny, później → kombonianie, którym 1872 przekazano wikariat, w 60. latach – franciszkanie; w XX w. zostały wydzielone prefektury apost. Bahr el-Ghazal (1913, 1961 przekształcona w wikariat apost. Wau), Kodok (1938, od 1949 Malakal) i Mupoi (1949) oraz Dżuba (1951, obecnie metropolia); 1955 sakrę biskupią przyjął rodzimy kapłan I.W. Dud; przed 1956 w Su-

danie Pd. wśród ok. 160 000 katolików pracowało ok. 250 misjonarzy i misjonarek; w nast. latach rząd Sudanu stosował represje wobec Kościoła kat. (m.in. upaństwowienie szkół, zakaz przyjazdu nowych misjonarzy); po wygnaniu 1964 misjonarzy zagr. zostali jedynie rodzimi duchowni, w tym bp Dud, 17 księży, 16 braci zak. i 19 siostr; 1974 powstała metropolia Dżuby; większość katolików rekrutuje się z plemion Azanda, Bari i Madi; katolikiem jest m.in. obecny prezydent S.K. Mayardit.

W wyniku misji rozpoczętych 1899 przez → Church Missionary Society ukształtował się Kościół episkopalny w R.S.P., obecnie posiadający status autonomicznego Kościoła anglik., mający 20 diecezji z ok. 2 mln wiernych; na pocz. XX w. misje podjęli także amer. prezbiterianie.

E.E. Evans-Pritchard, *Nuer Religion*, Ox 1956, NY 1974 (*Religia Nuerów*, Kety 2007); P.M. Holt, M.W. Daly, *A History of the Sudan. From the Coming of Islam to the Present Day*, Lo 1961, Harlow 2011⁶; E.E. Evans-Pritchard, *The Azande. History and Political Institutions*, Ox 1971; M. Cisternino, *Passion for Africa. Missionary and Imperial Papers on the Evangelisation of Uganda and Sudan, 1848-1923*, Kampala 2004; M. Zabek, *John Garang de Mabiior. Narodowa ikona „Nowego Sudanu”*, w: *Prwództwo i przywódcy we współczesnej Afryce*, O 2008, 247-267.

Jarosław Różański

REPUBLIKA ŚRODKOWOAFRYKAŃSKA, Ködörösêse tî Bêafrîka, République Centrafricaine, państwo w Afryce Środk. graniczące z Kamerunem, Czadem, Sudanem, Republiką Sudanu Pd., Demokratyczną Republiką Konga i Republiką Konga; 1906 stała się kolonią franc. (Franc. Afryka Równikowa), 1946 prow. zamorską Francji, 1958 uzyskała autonomię, a 1960 ogłosiła niepodległość; zajmuje 622 984 km² i liczy 4,4 mln mieszk., którymi są: Baya (Gbaya 33%), Banda (28%), M'Baka-Mandija (13%), Azandowie i Sara (po 10%) oraz nieliczni → Pigmeje, wyznający chrześcijaństwo (80,3%), w tym katolicyzm (28,9%), religie rodzime (9,6%), islam (10,1%).

Stanisław Józef Koza

I. RELIGIE RODZIME – Plemiona Pigmejów zw. ludźmi lasu (lud zbieracko-łowicki), zwł. z grupy Twa Binga i Aka, zamieszkujące w pd.-zach. części R.S., wyznają wiarę w stwórcę świata i pierwszej pary ludzkiej, nazywanego Bembe, który zamieszkuje w niebie i nie interesuje się codziennym życiem ludzi; powsz. jest wiara w obecność duchów przodków (Ézengi i Ziakpokpo) oraz podporządkowanych im duchów istot ludzkich (*edio*), które pomagają, obdarzając specjalnymi siłami duchowymi, lub szkodzą społeczności oraz poszczególnym osobom; praktykowane są bogate formy rytów przebłagalnych, a także obrzędów przed polowaniem, zbieraniem miodu, w przypadku chorób i śmierci; zróżnicowane wierzenia posiadają ludy Bantu zamieszkujące pn. sawanny (Sara, Baya, Bamda, M'Baka-Madija), niloccy Azandowie na wsch. (1860-1910 tworzyli małe wojownicze państwa) oraz mniej liczne ludy Bantu na pd. w dorzeczu Kongo i Szari (z grupy Ngala, Yakoma), łącznie ok. 80 grup etnicznych, przybyłych z Sudanu w XVI i XVIII-XIX w.; w powsz. świadomości podkreślana jest rola Istoty Najwyższej, kierującej duchami w królestwie duchów, w świecie przodków i na ziemi, będącej źródłem wszelkiego życia (Azandowie); znaczenie deszczu, uznawanego za dar zsyłany przez Boga, podkreśla nazywanie go wodą Boga; powsz. jest wiara w związek żywych i zmarłych (rodzina obejmuje także nieżyjących przodków) oraz przybywanie istniejącego wcześniej w świecie przodków dziecka do świata żyjących; duchom przodków (Yingo) oraz in. duchom (Toro), w tym personifikacjom sił natury, składane są ofiary; u Azandów znaczną rolę odgrywają praktyki magiczne, uprawiane przez stowarzyszenia czarowników.

II. KOŚCIÓŁ KATOLICKI – Na terytorium należącym obecnie do R.S., wyludnionym z powodu wywozu niewolników, ponownie zasiedlonym w XVIII i XIX w. przez ludy Bantu, badania prowadzili m.in. J. Dybowski i J.B. Marchand; misje kat. w okolicy fortu Bangi (nast. stolica kraju) zapoczą-